

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат ва жамият қурилиши академияси
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси
қошидаги Фан ва технологиялар маркази
Ўзбекистон Фанлар Академияси И.М.Мўминов
номидаги Фалсафа ва ҳуқуқ институти

«ЖАМИЯТНИ ЯНГИЛАШ ВА ИСЛОҲ ЭТИШ» РУКНИ

ЎЗБЕКИСТОН ВА ЖАҲОН ҲАМЖАМИЯТИ

«Akademiya» нашриёти

«Ўзбекистон Файласуфлари миллий жамияти нашриёти»

Тошкент 2005

Матн муаллифлари:
С.Жўраев, С.Ғофуров, С.Алимбоев

Мазкур рисола Президент Ислам Каримовнинг «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёти йўли» китобида ифодаланган Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсатининг концепцияси тўғрисида, ташқи сиёсий фаолиятнинг ҳуқуқий негизи ва уни амалга ошириш воситалари ҳақидаги фикр-мулоҳазаси асосида тайёрланган бўлиб, унда Ўзбекистон ташқи сиёсатининг устувор йўналишлари ва стратегик мақсадлари миллий манфаатлар ва умумбашарий тамойиллар замирида таҳлил қилинган.

Шунингдек, халқаро майдонда мамлакатимизда кечаётган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий жараёнларни оқилона идрок этиш нафақат ички сиёсатни, балки Ўзбекистоннинг жаҳон сиёсати ва халқаро муносабатларда тутган ўрни ҳамда ундаги мафкуравий мақсадларни тўғри идрок этишда ушбу рисола муҳим аҳамият касб этади.

Кенг китобхонлар оmmasига мўлжалланган ушбу рисола тўғрисидаги фикр-мулоҳазаларни қуйидаги манзилга юборишингизни сўраймиз: **Тошкент шаҳри, Ўзбекистон шохкўчаси, 45-уй. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси.**

© «Akademiya» нашриёти, 2005

«Ўзбекистон Файласуфлари
миллий жамияти нашриёти», 2005

Кириш

Давлатимиз ташқи сиёсатининг маъно-мазмуни ва мақсади битта — у ҳам бўлса, Ўзбекистон манфаати ва яна бир бор Ўзбекистон манфаати.

Ислом КАРИМОВ

Президентимиз Ислом Каримов Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма йиғилишидаги “Бизнинг бош мақсадимиз — жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этиш” номли маърузасида мустақиллик йилларида эришилган ютуқлар ва олдимизда турган вазифалар ҳақида сўз юритиб, мамлакатимизда демократик давлат, фуқаролик жамиятининг пойдевори яратилганини алоҳида эътибор қаратди, бу соҳада амалга оширилиши лозим бўлган стратегик мақсад ҳамда вазифаларни белгилаб берди.

Бунинг учун мамлакат ҳаётининг барча соҳаларида амалга оширилаётган ислоҳотларда иштирок этиш билангина чекланмасдан, уларнинг моҳиятини чуқур тушуниш, англаш ва атрофлича идрок этиш ҳам бугунги кун талабига айланиб бормоқда.

Шу ўринда Ўзбекистон ташқи сиёсат стратегиясини белгилайдиган омиллар, мамлакатимизнинг жаҳон ҳамжамиятига уйғунлашуви жараёнида миллий манфаатларимизнинг устуворлигини таъминлаш, мудофаа ҳамда хавфсизлик органлари тизимини ривожлантириш борасида амалга оширилаётган ислоҳотларнинг мазмун-моҳиятини таҳлил этиш, ҳар томонлама ўрганиш муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон — жаҳон сиёсати ва халқаро муносабатларнинг фаол иштирокчиси

Бугун ҳеч шубҳасиз, гурур ва ифтихор билан айтиш мумкинки, мустақилликка эришганимиздан буён ўтган тарихан қисқа давр ичида мамлакатимиз дунё ҳамжамиятида ўзининг муносиб ўрнини эгаллади.

Ислом **КАРИМОВ**

Ўзбекистон давлат мустақиллигига эришганидан сўнг, аввало, ўз ташқи сиёсатини халқаро ҳамжамиятнинг тўлақонли субъекти сифатида амалга ошириш учун реал имкониятларга эга бўлди. Иккинчидан, ҳозирги дунёда 200дан ортиқ мустақил давлат бўлса-да, ҳаммаси ҳам мустақил ташқи сиёсат юрита олмайди. Ўзбекистон эса қисқа вақт ичида мустақил давлат сифатида мустақил ташқи сиёсат олиб бора олишини амалда исботлади. Бу — жаҳон сиёсатида давлатнинг нуфузини белгиловчи муҳим мезондир.

Учинчидан, Ўзбекистоннинг халқаро муносабатлар тизимига кириб бориши ва унда ўз ўрнини эгаллаши халқаро сиёсатнинг ўта чигаллашган даврига тўғри келди. Бир томондан, халқаро тартибот ўзгариб, халқаро сиёсатнинг янги ўйин қоидалари шаклланаётган, халқаро муносабатларнинг глобаллашуви кенгайиб, унинг ижобий жиҳатлари билан бир қаторда, салбий оқибатлари ҳам кучайиб бораётган шароитда, иккинчи томондан эса, ички сиёсатни уйғунлаштириш билан боғлиқ муаммоларнинг ўзаро боғлиқлиги ҳолатида ташқи сиёсатни аниқлаб олиш ва амалга оширишни ҳар қандай давлат ҳам уддасидан чиқа олмайди. Ўзбекистон ана шундай вазифани бажара олди ва жаҳон ҳамжамиятининг ҳурматиغا сазовор бўлди.

Тўртинчидан, Ўзбекистонда амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг нафақат мамлакат манфаатларига жавоб бериши, балки янги тдан шаклланаётган халқаро сиёсат ҳамда иқтисодиёт билан ҳамкорлик алоқаларининг мустаҳкамланишига хизмат қилишини таъкидлаш жоиз. Дарҳақиқат, иқтисодий ислохотлар халқаро иқтисодий жараёнларнинг замонавий талаблари асосида олиб борилмоқда. Бу, ўз навбатида, мамлакатимиз иқтисодиётини ривожлантириш билан бир қаторда, юртимизда ишлаб чиқарилган маҳсулотни жаҳон бозорига олиб чиқиш, рақобатга киришиш, ҳатто муайян ютуқларга эришишимизга замин яратмоқда. Табиийки, ҳозирги кундаги халқаро муносабатларда қайси мамлакат кўпроқ иқтисодий жиҳатларга эътибор берса, ўша мамлакат билан ҳисоблашилади. Ўзбекистон - ана шундай мамлакат.

Бешинчидан, Ўзбекистон ўзининг ташқи сиёсатини миллий-маданий меросига асосланган ва жаҳон маданий тараққиётининг илғор ютуқлари билан уйғунлашган ҳолда амалга оширмоқда. Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятида қайтадан эътироф этилишида маънавий меросимиз беқиёс ўрин тутди.

Олтинчидан, ҳар бир давлат ўз ташқи сиёсатини амалга оширишда аниқ методология, назарий ёндашув ва миллий мафкурага асосланади. Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсати методологияси, назарияси Президент Ислон Каримов томонидан яратилди. Бугунги кунда Юртбошимизнинг асарлари, гоё ва қарашлари нафақат Ўзбекистон ташқи сиёсати учун, балки Марказий Осиёдаги халқаро муносабатларнинг мустаҳкамланишига хизмат қилмоқда.

Жамият ва давлатлар тарихи шуни кўрсатадики, бирон-бир мамлакат бошқа давлатлар билан ҳамкорлик қилмасдан тараққиётга эришган эмас. Шарқ ва Ғарб мамлакатларини бир-бирига боғлаган Буюк Ипак

йўлининг марказида жойлашган Ўзбекистон бир неча асрлардан буён динлар, миллатлар ва маданиятларнинг туташув нуқтаси бўлиб келмоқда.

Айниқса, Амир Темур ва темурийлар ҳукмронлиги даврида дунёдаги йирик давлатлар Самарқанд билан ўз алоқаларини ўрнатган. Амир Темурнинг Франция, Англия, Испания қироллари, ўнлаб қўшни давлатларнинг ҳукмдорлари билан ёзишмалари ўша даврдаги жўшқин сиёсий, маданий ва савдо-сотиқ алоқаларидан гувоҳлик беради.

Чор Россияси босқинидан сўнг 130 йилдан ортиқ давом этган мустамлака даври мамлакатимизнинг ташқи алоқаларини узиб қўйди. Хориж билан барча муносабатлар истилочиларнинг назорати ва руҳсати билан амалга оширилар эди. Бир пайтлар дунёга донг таратган ўлкамиз чекка бир вилоят даражасига тушириб қўйилди. Советлар даврида эса четга чиқарилган бир-икки дипломат ҳамда вазифаси олий рутбали хорижликларни меҳмон қилишдан иборат бўлган Ташқи ишлар вазирлигидан бошқа ҳеч нарса йўқ эди.

Ўзбекистоннинг халқаро ҳамжамиятда муносиб ўрин эгаллагани, халқаро муносабатларда муаммоларни ечиш ва зиддиятларни ҳал этишдаги ўзига хос ёндашуви, Марказий Осиёда хавфсизлик ва барқарорликни таъминлашдаги масъулияти билан белгиланмоқда. Шунинг учун Ўзбекистон ташқи сиёсатининг энг муҳим йўналишларидан бири — минтақавий хавфсизлик ва барқарорликни таъминлаш, халқлар тинчлигига раҳна солувчи терроризмнинг ҳар қандай кўринишига қарши қатъий кураш олиб боришдан иборат. Давлатимиз ана шу мақсад йўлида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, Европада Хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти, бир қатор давлатлараро ва ноҳукумат халқаро ташкилотлар билан кенг қамровли алоқаларни изчил ривожлантириб бормоқда. Айни вақтда, бу ташкилотлар ишида фаол иштирок этмоқда.

Жаҳон ҳамжамияти Ўзбекистоннинг минтақа хавфсизлигини таъминлаш, низоларни сиёсий чоралар билан бартараф этиш, Марказий Осиё минтақасини ядро қуролидан ҳоли ҳудуд деб эълон қилиш, наркобизнесга қарши курашдаги саъй-ҳаракатларни мувофиқлаштириш боразидаги амалий ташаббусларини қўллаб-қувватламоқда.

Ўзбекистон пойтахти Тошкент бугунги кунда нуфузли халқаро ташкилотлар иштирокида ўтказилаётган муҳим халқаро анжуманлар марказига айланди. Мазкур анжуманларда қабул қилинган ҳужжатларнинг аҳамияти ва долзарблиги жаҳон ҳамжамияти, жумладан, БМТ Хавфсизлик Кенгаши томонидан эътироф этилаётгани Ўзбекистоннинг халқаро майдондаги обрў-эътибори ортиб бораётганидан далолат беради.

1997 йил 19-20 июль кунлари «6+2» гуруҳининг Тошкентда бўлиб ўтган учрашуви бунга мисол бўла олади. Унда биринчи бор муҳолиф томонларнинг юзма-юз музокара олиб боришлари учун имкон яратилгани, анжуман якунида «Афғонистон можаросини тинч йўл билан ҳал этишнинг асосий принциплари» ҳақида Декларация қабул қилиниши халқаро жамоатчилик томонидан афғон заминида тинчлик ўрнатиш борасида ташланган жиддий қадам сифатида баҳоланди.

Мазкур анжуман Ўзбекистон раҳбариятининг кўп йиллик саъй-ҳаракатлари натижаси бўлди. Афғонистондаги урушнинг ўз вақтида тинч йўл билан ҳал этилмаслиги минтақавий ва глобал хавфсизликка таҳдид солиши мумкинлигини олдиндан кўра билган Ўзбекистон Президенти Ислам Каримов БМТ Бош ассамблеясининг 1993 ва 1995 йиллардаги сессиялари, Европада Хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти саммити ва бошқа қатор муҳим анжуманларда халқаро ҳамжамият диққат-эътиборини афғон халқини уруш даҳшатларидан халос этиш, можароларни тинч йўл билан ҳал қилиш масалаларига жалб этган эди.

Ўзбекистон раҳбарининг афғон муаммосини ҳал этиш ва минтақа хавфсизлигини таъминлашга қаратилган амалий ва изчил ташаббуслари БМТ шафелигидаги «6+2» гуруҳининг (Эрон, Покистон, Тожикистон, Туркменистон, Ўзбекистон, Хитой, АҚШ ва Россия) ташкил этилишига асос бўлди. Гуруҳнинг биринчи учрашуви Нью-Йорк шаҳрида 1997 йилда бўлиб ўтган эди.

Афғонистондаги қарама-қарши томонлар «6+2» гуруҳнинг Тошкент учрашувидан кейин ҳам жангвор ҳаракатларини давом эттиргани халқаро жамоатчиликнинг кескин норозилигига сабаб бўлди. БМТ Хавфсизлик Кенгаши 1999 йил 15 октябрда «Толибон» ҳаракатига қарши чекланган жазо чораларини жорий этиш ҳақида резолюция қабул қилди. Унда ўзини Афғонистон ислом амирлиги деб атаётган афғон гуруҳи томонидан халқаро террорчилар ва уларнинг ташкилотчиларига бошпана берилиб, қўллаб-қувватланаётгани қатъий қораланиб, халқаро террорчиликда айбланаётган Усама Бин Лоденни одил суд ҳукмига топшириш талаб қилинган эди.

БМТ Хавфсизлик Кенгаши раиси Бош ассамблеяда «Афғонистондаги вазият» масаласи кўриб чиқилиши муносабати билан 1999 йил 22 октябрда кенгаш аъзолари номидан баёнот эълон қилди. Унда афғон можаросини тинч йўл билан ҳал этиш йўллари кўрсатиб берилган Тошкент декларацияси қўллаб-қувватланди.

Иккинчи жаҳон урушининг охирида портлатилган ядро бомбалари инсоният тарихий тараққиётида сифат жиҳатидан янги — ядровий давр бошланганидан далолат берди. Ўта даҳшатли кучга эга бўлган бу қурол инсоният тарихида мисли кўрилмаган илмий-техник қудратни намоиш этиш билан бирга, жаҳон хатарли чегарага яқинлашганини, ердаги барча мавжудотларнинг, умуман, ер куррасининг ҳалокати хавфи туғилганлигини кўрсатди.

Ҳозирги пайтда тўпланган илмий маълумотлар ва тахминлар ядровий портлашлар нуктада берадиган экологик фожианинг бутун миқёсини намояндалари. Агар ер юзида ядровий уруш бўлиб берадиган бўлса, у куррамиздаги энг сўнгги уруш бўлиши шубҳасиздир. Чунки, атроф-муҳитда бўлиб берадиган фалокатли ўзгаришлар инсониятнинг ер юзида яшаш имкониятини йўққа чиқаради.

Жаҳоннинг айрим давлатлари ўртасидаги ҳарбий-сиёсий зиддиятлар, баъзи давлатларда оммавий қиргин қуроллари катта миқдорда тўпланиб қолиши ўзаро низолаб чоғида ядровий қуроллари қўллаш эҳтимолини кучайтиради. Шу сабабли ядро қуроллари чеклаш, ядро синовларини тақиқлаш, ер юзининг турли нуқталарида ядровий қуролдан ҳоли ҳудудлар барпо этиш ҳаракатлари жаҳон жамоатчилиги томонидан кенг қўллаб-қувватланмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентини Ислоҳ Каримов БМТ Бош ассамблеясининг 48-сессиясида сўзлаган нутқида Марказий Осиёни ядросиз зона, деб эълон қилиш ташаббусини илгари сурди. «Ҳозирги замон воқелиги шундайки, бир мамлакатнинг хавфсизлиги бошқа давлат ҳисобидан таъминланиши мумкин эмас, — деди Юртбошимиз ўз нутқида, — минтақа хавфсизлигини бутун жаҳон хавфсизлиги муаммоларидан ажратган ҳолда кўриб бўлмайди. Шунга асосланиб, Ўзбекистон ядро қуролининг батамом тугатилиши учун, ядро қуролини тарқатмаслик тўғрисидаги шартноманинг самарали ишлаши ва унинг ҳеч бир муддатсиз узайтирилиши учун ҳаракат қилади. Ўзбекистон Марказий Осиё минтақасининг ядросиз зона, деб эълон қилинишининг қатъий тарафдоридир».

Мазкур ташаббус Президентимизнинг 1996 йил декабрда бўлиб ўтган ЕХХТ Лиссабон учрашувида сўзлаган нутқида яна бир бор йиғилганлар эътиборига ҳаво-

ла этилди. Анжуман қатнашчилари Марказий Осиёни ядросиз зона, деб эълон қилиш ҳақидаги фикрини катта қониқиш билан кутиб олди.

1997 йил апрель ойида Женева шаҳрида Марказий Осиёдаги беш давлат экспертлари минтақавий гуруҳининг биринчи йиғилиши бўлиб ўтди. Уша йили июнь ойида Ўзбекистон ҳайъати биринчи бор атом энергияси бўйича халқаро агентлик (МАГАТЭ) бошқарувчилари кенгашининг Вена шаҳрида бўлиб ўтган навбатдаги сессиясида иштирок этди. Ўзбекистон ҳайъати раҳбарининг расмий баёнотида Ўзбекистон Республикаси ва минтақадаги бошқа давлатларнинг ядросиз зона ташкил этиш борасидаги қарашлари баён этилди.

1997 йил 14-16 сентябрь кунлари Тошкентда «Марказий Осиё — ядро қуролидан холи зона» мавзуида халқаро конференция бўлиб ўтди. Унда 56 мамлакат ва 16 халқаро ташкилотдан 200 дан ортиқ киши иштирок этди. Ислом Каримовнинг мазкур анжумандаги нутқида баён этилган ядровий хавфсизликни таъминлаш чоралари ҳақидаги фикрлари анжуман қатнашчилари томонидан тўла қўллаб-қувватланди.

Хўш, «Ядросиз зона»нинг қандай мезонлари бор? Халқаро амалиётда бундай ҳудудларни белгилашнинг ягона мезони йўқ. Тадқиқотчилар ядросиз зона тушунчасини шундай изоҳлайди: «Ядросиз зона қурол-яроғларни чеклаш, ядровий низо чиқиши хавфини камайтириш, мазкур зонага кирадиган мамлакатлар хавфсизлигини мустаҳкамлаш ва 1968 йилда имзоланган ядро қуролини тарқатмаслик ҳақидаги шартноманинг ҳаётга татбиқ этилишига кўмаклашиш воситасидир. Халқаро шартнома асосида ядро қуролини синаш, ишлаб чиқариш ва жойлаштириш тақиқланган, шунингдек, унинг ҳудудида ва унга қарши ядро қуролини қўллаш тақиқланган зона — ядросиз зона ҳисобланади».

Ҳозирги пайтда тўртта ядросиз зона мавжуд - Антарктида (шартнома 1961 йил 23 июнда кучга кирган), Лотин Америкаси (шартнома 1969 йил 25 апрелда кучга кирган), Тинч океанининг жанубий қисми (шартнома 1986 йил 11 декабрда кучга кирган), Африка қитъаси. Барча зоналар ҳақидаги шартномалар Ўзбекистон Республикаси томонидан эътироф этилган.

Шимолий Европада, Марказий ва Жанубий Осиёда, Яқин Шарқда ядросиз зоналар барно этиш гоёлари мавжуд. Бундан мақсад, ядро қуроли мавжуд бўлган ҳудудларни чеклаш, ядро уруши хавфини камайтиришдир.

Марказий Осиёда ядросиз зона барно этиш ҳақидаги Ўзбекистон ташаббуси БМТ ва жаҳон жамоатчилиги томонидан тўла қўллаб-қувватланмоқда. Бу таклиф БМТ Бош ассамблеясининг сессияларида муҳокама қилинди ва бу борада махсус резолюция қабул қилинди.

Марказий Осиёда ядро қуролидан ҳоли ҳудуд барпо этиш фақат минтақадагина эмас, балки жаҳон миқёсида ҳам тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Давлатларнинг обрў-эътибори ҳам бугунги кунда жаҳон ҳамжамиятида иқтисодий, ҳарбий қудрат билан биргалликда, мамлакатдаги демократик жараёнларнинг характери билан белгиланмоқда. Шу жиҳатдан олганда, Ўзбекистонда босқичма-босқич амалга оширилаётган демократик ислохотлар жараёнлари жаҳон ҳамжамиятида мустаҳкам ўрин эгаллашга ва миллий манфаатларимиз асосида ташқи сиёсат юритишга имконият яратмоқда.

XX асрнинг охирида инқилоблар юз йиллиги жаҳон саҳнасида социалистик тузумнинг емирилиши билан якуни топди. Собиқ «қизил империя» ҳудудида халқаро муносабатлар ва халқаро ҳуқуқнинг тўлақонли субъектлари — янги мустақил давлатлар пайдо бўлди.

Шулар қатори, узоқ давлатчилик тарихига эга бўлган Ўзбекистон Республикаси ҳам ўз миллий тараққиёт йўлини танлаб олди. Қадимги маданият ўчоқларидан бири ҳисобланган юртимиз яна жаҳон ҳамжамияти-нинг ажралмас қисмига айланди.

Миллий давлатчилигимизнинг бир қатор соҳалари собиқ шўролар тузуми даврида инқирозга юз тутган эди. Ўта марказлашган тоталитар тузум шароитида иттифокдош республикалар амалда ўз мустақиллигини йўқотган эди. Ўзбекистон Республикасининг ташқи алоқалари ҳам марказ орқали, унинг кўрсатмаси ва назорати остида амалга ошириларди. Истиқлол қўлга киритилгач, ёш давлатимиз олдида ташқи иқтисодий ва сиёсий алоқаларни йўлга қўйиш ва шу мақсадда янги давлат тузилмаларини ташкил этиш масаласи кўндаланг турарди. Чунки бусиз халқаро ҳамжамиятга кириб бориш мумкин эмас. Зеро Ўзбекистон фаол ташқи сиёсат юритиш билан халқаро ҳуқуқнинг тенг ҳуқуқли аъзоси сифатида ўз давлатчилигини қуриши, мустақилликни мустаҳкамлаши, дунёда ўзининг муносиб ўрнини эгаллаши лозим эди. «Ўзбекистон йўли — жаҳон ҳамжамиятига қўшилиш йўли» шиори илгари сурилди.

Мустаҳкам хавфсизлик, изчил иқтисодий тараққиёт учун қулай шарт-шароитлар яратиш, аҳоли турмуш даражасини кўтариш, конституцион тузум асосларини мустаҳкамлаш, миллатлар аҳиллиги, халқлар дўстлиги, фуқаролар эркинлиги ва ҳақ-ҳуқуқларини муҳофаза қилиш ташқи сиёсатнинг асосий мақсадларидандир. Ана шу мақсадларни рўёбга чиқариш, жаҳон ҳамжамияти билан табиий алоқаларни йўлга қўйиш истагида ташқи сиёсий ва иқтисодий фаолиятнинг миллий механизмлари яратилди.

1944 йилда ташкил этилган республика Ташқи ишлар вазирлиги фаолияти тубдан ислоҳ қилинди. 1992

йили Ташқи иқтисодий алоқалар вазирлиги, 1991 йили Ташқи иқтисодий фаолият миллий банки ташкил топди. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури асосида дипломатия, халқаро ҳуқуқ ва ташқи иқтисодий фаолият соҳасида малакали кадрлар тайёрлашнинг давлат тизими яратилди. Ташқи алоқалар соҳаси учун миллий кадрлар тайёрлаш мақсадида 1992 йили Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони билан Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети ташкил топди. Ташқи иқтисодий ва сиёсий фаолиятни тартибга солувчи «Чет эл инвестициялари тўғрисида» (1998), «Ўзбекистон ташқи иқтисодий фаолияти тўғрисида» (2000), «Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсий фаолиятининг асосий принциплари тўғрисида» (1996), «Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари тўғрисида»ги (1995) қонунлар, шунингдек, Консуллик Устави, Ўзбекистон Республикаси ҳарбий доктринаси каби муҳим ҳужжатлар қабул қилинди.

Мана шундай назарий ва амалий қадамлар натижаси ўлароқ, бугунги кунда давлатимиз мустақиллигини 170 га яқин мамлакат тан олди. Уларнинг 120 нафари билан дипломатик муносабатлар ўрнатилган. Ўзбекистонда 43 давлат ва 20 та йирик халқаро ташкилот миссиялари аккредитация қилинган. Ўз навбатида, Ўзбекистон 40 дан ортиқ йирик ташкилотлар ҳамда 500 дан ортиқ халқаро ҳуқуқ субъектлари билан ҳамкорлик қилмоқда. Ўзбекистон фуқаролари томонидан хорижий давлатларда 180 та корхона ва ваколатхоналар фаолият кўрсатмоқда. Ўзбекистон 34 та давлат билан «Инвестицияларни ҳимоялаш ва рағбатлантириш тўғрисида» шартнома имзолаган.

Шундай қилиб, ҳозирги кунда Ўзбекистон жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллади ва Марказий Осиёдаги етакчи давлат сифатида Ўзбекистон этилмоқда. Бундай обрў-эътибор тарихий давлатчилигимиз,

маънавиятимиз ва олдимизга қўйган мақсадларимизга ҳамоҳангдир. Ўзбекистон ўзининг тинчликсевар, барқарорликка асосланган ташқи сиёсатини изчил давом эттираверади. Бунинг учун етарли сиёсий, иқтисодий, маънавий имконияти мавжуд.

Истиклолнинг дастлабки йиллариданоқ мамлакатимиз Президенти Ислам Каримовнинг бевосита раҳбарлигида ташқи сиёсатнинг устувор йўналишлари ва асосий тамойиллари белгиланди ҳамда оғишмай амалга оширила бошланди.

Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсатининг асосий тамойиллари қуйидагилардан иборат:

— мафкуравий қарашлардан қатъи назар, ҳамкорлик учун очиқлик, умуминсоний қадриятларга, тинчлик ва хавфсизликни сақлашга содиқлик;

— давлатларнинг суверен тенглиги ва чегаралар дахлсизлигини ҳурмат қилиш;

— низоларни тинч йўл билан ҳал этиш;

— куч ишлатмаслик ва куч билан таҳдид қилмаслик;

— инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳурматлаш;

— ички миллий қонунлар ва ҳуқуқий нормалардан халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган қоидалари ва нормаларининг устуворлиги;

— тажовузкор ҳарбий блок ва уюшмаларга кирмаслик;

— давлатлараро алоқаларда тенг ҳуқуқлилиқ ва ўзаро манфаатдорликнинг устунлиги;

— ташқи алоқаларни ҳам икки томонлама, ҳам кўп томонлама келишувлар асосида ривожлантириш, бир давлат билан яқинлашиш ҳисобига бошқасидан узоқлашмаслик.

Бу тамойилларга давлатларнинг суверен тенглиги, куч ишлатмаслик ёки куч билан таҳдид қилмаслик, чегараларнинг дахлсизлиги, низоларни тинч йўл билан ҳал этиш, бошқа давлатларнинг ички ишларига

аралашмаслик каби халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган қоидалари асос қилиб олинган.

Давлатимиз раҳбари Ислом Каримовнинг Олий Мажлис иккинчи чақириқ биринчи сессиясидаги маърузасида бошқа соҳалар қатори ташқи сиёсат борасидаги навбатдаги вазифалар ҳам кўрсатиб ўтилди. Жаҳондаги барча мамлакатлар билан ўзаро манфаатли алоқаларни йўлга қўйиш, етакчи халқаро иқтисодий, молиявий ҳамда инсонпарварлик ташкилотлари билан ҳамкорликни кучайтириш бундан кейин ҳам устувор йўналиш бўлиб қолиши таъкидланди.

Бугунги кунда Ўзбекистон тараққиётининг конституциявий замини яратилди. Шунга мос равишда инсон ҳуқуқлари ҳам тикланмоқда. Халқимизнинг маънавий салоҳияти, унга хизмат қиладиган табиий ва техникавий захиралар, мустаҳкамланаётган халқаро муносабатлар демократик ривожланиш ва инсон ҳуқуқларига риоя қилиш учун барча шароитларнинг босқичма-босқич яратилишига кафолат беради.

Ўзбекистон Конституцияси «Ўзбекистон Республикаси Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги қонунда белгиланган конституциявий анъаналарни давом эттиради. Мазкур анъаналарга кўра, халқаро ҳуқуқ давлатимиз қурилишининг муҳим манбаи бўлиб, Ўзбекистон ўзининг халқаро ҳуқуқ нормаларига содиқлигини конституциявий даражада мустаҳкамлаб, намоиш этмоқда.

Бу эса ёш мустақил давлатимизнинг энг нуфузли халқаро ташкилотларга қабул қилинишига имкон берди. Республикаимизнинг мустақил давлат сифатида бошқа давлатлар томонидан дипломатик тан олинишига, халқаро иқтисодий муносабатларга киришишига йўл очди.

БМТ низоми, Инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги умумжаҳон декларацияси ва инсон ҳуқуқлари ҳақидаги бошқа

халқаро актлар, Хельсинки битимлари, Париж ва Мадрид хартиялари қоидалари Конституциямиздаги халқаро ҳуқуқ принциплари ва нормаларига асос бўлди. Бундай конституциявий ёндашув, айниқса, Асосий қонунимизнинг муқаддимаеи, 4-боби, иккинчи бўлимнинг 22-23 ва 26-бобларида яққол кўзга ташланади. Бу бобларнинг «Ташқи сиёсат», «Инсон ва фуқароларнинг асосий ҳуқуқлари, эркинликлари ва бурчлари», «Ўзбекистон Республикасининг суд ҳокимияти», «Сайлов тизими», «Мудофаа ва хавфсизлик» деб номланиши ҳам фикримизнинг далилидир. ▢

Ўзбекистон манфаатини ҳимоя этиш — ташқи сиёсатимизнинг асосий мақсади

▣ Давлатимиз ташқи сиёсатининг маъно-мазмуни ва мақсади битта — у ҳам бўлса, Ўзбекистон манфаати ва яна бир бор Ўзбекистон манфаатидир.

XX асрнинг сўнги ўн йиллиги ижтимоий дунёқараш ва жаҳон ҳамжамиятининг жўғрофий-сиёсий тузилишида туб ўзгаришлар даври бўлиб тарихга кирди. Жаҳон ҳамжамияти янги даврга қадам қўйди. Бу давр ўзининг икки жиҳати билан ажралиб туради. Биринчидан, бу давлатлар, халқлар ўртасидаги яқинлашув жараёнлари ва ҳар томонлама ҳамкорликнинг кучайиши, яхлит сиёсий, иқтисодий ва ҳуқуқий маконларнинг вужудга келиши, ҳозирги замон халқаро ҳуқуқ нормаларининг яратилишида намоён бўлади. Иккинчидан, «социалистик лагер»нинг емирилиши, мустабид тузумга асосланган давлатларнинг тугатилиши, улар ўрнида мустақил давлатларнинг пайдо бўлишида кўринади. Эндиликда «совуқ уруш»га барҳам берилди, «капиталистик» ва «социалистик» деган тушунчалар ўртасидаги фарқ амалда йўқ бўлиб бораёпти. Мафкуравий ақидалардан холи бўлган янги, эркин тафаккурни шакллантириш зарурати пайдо бўлди.

Президентимиз «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёти йўли» китобида Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсатининг концепцияси тўғрисида, ташқи сиёсий фаолиятнинг ҳуқуқий негизи ва уни амалга ошириш воситалари ҳақида тўхталиб ўтган. Ўзбекистон ташқи сиёсатининг стратегик йўналишига асос қилиб олинган қоидалар, унинг устувор мақсадлари ва минтақавий йўналишлари, хусусиятлари негизида республиканинг миллий манфаатлари ўз ифодасини топган. Ҳар қандай давлат сиёсати ақл-идрок билан иш тутишни тақозо этади. Ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий жиҳатдан тараққий этиш учун кучли илмий, ишлаб чиқариш салоҳиятига эга бўлган мамлакатнинг ташқи сиёсати эҳтирослардан холи бўлиши лозим. Республикамиз ана шундай давлатлар сирасига киради. Янги халқаро иқтисодий тартиб учун ҳаракат қилиш қоидалари Ўзбекистон учун ҳам диққатга молик масаладир. Бу хомашё ва саноат маҳсулотлари нархнаволарнинг адолатли нисбати, ривожланаётган давлатларнинг фан ва техника ютуқларидан баҳраманд бўлиш имконияти ва ҳоказолардир.

Ташқи сиёсий фаолият учун ҳуқуқий негиз яратиш устувор вазифа ҳисобланади. Ушбу мақсадларга эришиш учун қуйидагилар амалга оширилди:

— халқаро муносабатларни ўрнатиш тартибини белгиловчи янги ҳуқуқий ҳужжатлар ишлаб чиқилди;

— собиқ Иттифоқ иштирокчи бўлган халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар мажмуаси республика манфаати нуқтаи назаридан қайта кўриб чиқилди;

— Ўзбекистоннинг миллий манфаатларига мос тушадиган ҳужжатлар ратификация қилинди.

Мамлакатимизнинг халқаро миқёсдаги фаолиятини мувофиқлаштириб турадиган «Қабул қилинган халқаро шартномалар тўғрисида»ги Қонун, «Консуллик устави» каби қонунлар ишлаб чиқилди ва қабул қилинди. Булардан таш-

қари, босқонга хизматининг ҳуқуқий асосларини яратувчи қонун ҳамда «Ҳаво кодекси» қабул қилинди. Юртбошимиз Ислам Каримовнинг «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли» китобининг ташқи сиёсатта бағишланган бобида ушбу фаолият йўналишлари аниқ-равшан ифода-лаб берилган. Жумладан, унда миллий манфаатлар Ўзбекистон ташқи сиёсатининг устувор мақсади эканлиги қатъий баён этилган.

Давлат манфаатлари унинг ташқи сиёсий фаолияти-ни белгилайди. Шу жиҳатдан, Ўзбекистоннинг ташқи сиёсий манфаатлари халқаро алоқаларни ривожлантираётган, унинг тузилмалари ва фаолиятини белгилаб бераётган кучдир.

Барча давлат ва халқаро ташкилотлар билан алоқа қилишда давлатимизнинг миллий манфаатларидан келиб чиқилади. Табиийки, бунда шерикларимиз манфаатлари, улар олиб бораётган ташқи сиёсатнинг устувор йўналишлари ҳисобга олинishi зарур. Зеро, бусиз ташқи сиёсатни тасаввур этиб бўлмайди.

Ўзбекистоннинг халқаро ташкилотлар ва давлатлар-аро уюшмалар фаолиятидаги иштироки республика ташқи сиёсатининг муҳим йўналишларидан биридир. Ушбу ташкилотлар жаҳон ҳамжамиятига кириш, хўжалик алоқаларини ўрганиш, экологик муаммоларни ҳал этиш, илмий-техникавий ҳамкорликни ривожлантиришда катта ёрдам бермоқда.

Республика Президенти давлатимиз ўз принципиал позициясига эга бўлгани ҳолда халқаро талабларга риоя этишга тайёрлигини қатъий ифодалади. Инсон ҳуқуқла-ри эътироф этилган умумжаҳон Декларацияси асосидаги кафолатлар, БМТ Низоми ва Хельсинки келишуви қонда-лари ўзаро ҳужум қилмаслик, халқаро муносабатларда куч ишлатиш билан таҳдид қилишдан воз кечиш, халқаро ҳуқуқ нормаларининг миллий қонунлардан устуворлигига амал қилмасдан халқаро жаҳон ҳамжамиятига

кириб бўлмайди. Жаҳондаги барча тараққийпарвар мамлакатлар худди шундай ёндашув тарафдоридир.

Бугунги кунда мустақил ташқи сиёсатини юритаётган Ўзбекистон Республикаси халқаро муносабатларнинг тўла ҳуқуқли субъектидир. Унинг ташқи сиёсати давлатларнинг суверен тенглиги, куч ишлатмаслик ёки куч билан таҳдид қилмаслик, низоларни тинч йўл билан ҳал этиш, бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик каби халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган бошқа қоидалари ва нормаларига асосланади.

Ўзбекистон бутун дунё кўз ўнгиде ташқи сиёсий ва маданий алоқаларнинг бой тарихига эга бўлган, мустақил равишда замонавий дипломатик алоқаларни амалга ошираётган тинчликсевар ҳуқуқий давлат сифатида намоён бўлмоқда. Халқаро ҳуқуқ нормалари жиҳатидан Ўзбекистон учун ҳар қандай давлат баравардир.

Ўзбекистон тараққиётининг конституциявий асоси сифатида инсон ҳуқуқлари тикланмоқда. Халқимизнинг маънавий салоҳияти, унинг улкан табиий ва техник захиралари, мустаҳкамланиб бораётган халқаро алоқалари демократик тараққиёт ва инсон ҳуқуқларига риоя этилиши учун зарур бўлган барча шарт-шароитлар мавжудлигига ишонч туғдиради. Бу имкониятлар мамлакатимизнинг амалда жаҳон субъектлари томонидан тан олинishi, дипломатик ва халқаро иқтисодий алоқаларнинг жадал ривожланишига йўл очиб берди.

Халқаро муносабатларни ривожлантиришда жаҳон ҳамжамияти томонидан эътироф этилган демократик кадриятлар, халқаро ҳуқуқ асосида ўз ташқи сиёсатини юритиш, ўзаро муносабатларда куч ишлатмасдан, музокаралар ёрдамида муаммоларни ҳал этиш, бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик ва давлатларнинг суверенитети, ҳудудий яхлитлигини ҳурмат қилиш муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистоннинг мил-

лий манфаатларини ҳимоя қилиш қадриятларимизни тиклаш ва мустаҳкамлаш асосида олиб борилмоқда.

Иқтисодий ислоҳотларни амалга ошириш, Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига интеграциялашувини таъминлашда Халқаро валюта фонди, Жаҳон банки, Халқаро молия корпорацияси, Европа тикланиш ва тараққиёт банки каби халқаро молиявий, иқтисодий ташкилотлар билан ҳамкорлик ижобий самара бермоқда. Ўзбекистон халқ хўжалигидаги аниқ лойиҳаларга сарфланаётган хорижий сармоялар миқдори йилдан-йилга ортиб бораёпти. Кейинги йилларда қад кўтараётган замонавий иншоотлар ва йирик корхоналар бунга мисол бўла олади.

Ўзбекистонда қулай инвестицион муҳитни шакллантириш, экспортга йўналтирилган иқтисодий тизимни вужудга келтириш бўйича ҳамкорлик алоқалари ривожланиб бормоқда. Ташқи иқтисодий фаолиятни эркинлаштириш жараёни ҳам изчиллик билан давом этаёпти. Айни пайтда, мамлакатни жаҳон билан боғловчи коммуникацион тизимларни ривожлантириш ўта муҳим аҳамият касб этмоқда. Чет эллардаги таниқли иқтисодчилар, хорижий компаниялар ваколатхоналари раҳбар ва мутахассислари, ёзувчи ва журналистлари бу тадбирлар туфайли Ўзбекистон яқин келажакда минтақадаги энг илғор давлатлардан бирига айланишини башорат қилмоқда.

Мамлакатимизнинг бой ресурслари, малакали мутахассислари, Марказий Осиёдаги етакчи мавқеи ҳам жаҳон давлатларини ҳамкорликка ундамоқда. Ўзбекистон ҳозирги пайтда 130дан ортиқ хорижий мамлакатлар билан савдо-сотик алоқаларини олиб бормоқда. Юртимиздаги 15 мингга яқин корхона ўз маҳсулотларини экспорт қилиш билан шуғулланмоқда. Халқаро муносабатлар равнақи мамлакатимизда хавф-сизлик ва барқарорликнинг, аҳоли турмуш даражасини

юксалтиришнинг ўзига хос кафолати экани ҳеч кимга сир эмас.

Ўзбекистон бир қатор халқаро ташкилотлар - Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти (ЕХХТ), Иқтисодий ҳамкорлик ташкилоти (ЭКО) билан тенг ҳуқуқли аъзо сифатида, Европа Иттифоқи, НАТО билан эса махсус битимлар асосида самарали ҳамкорлик қилиб келмоқда. Жумладан, НАТО билан «Тинчлик-Йўлида ҳамкорлик» дастури доирасидаги алоқаларимиз минтақада тинчлик ва хавфсизликни таъминлашга муносиб ҳисса қўшмоқда. АҚШ ва бошқа етакчи давлатлар аскарлари билан биргаликда ҳар йили ўтказилаётган ҳарбий машқлар қуроли кучларимиз учун ўзига хос маҳорат мағтаби вазифасини ўтамоқда.

Европада Хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилотига аъзо давлатлар раҳбарлари ва ҳукумат бошлиқларининг Истамбул шаҳрида бўлиб ўтган учрашуви давримизнинг энг муҳим анжуманларидан бири бўлди. Республикамиз Президентининг мазкур анжумандаги нутқи аниқ таклифлар ва мулоҳазалари билан йиғилганлар эътиборини қозонди. Айниқса, терроризмга қарши кураш бўйича халқаро марказ ташкил этиш борасидаги таклиф қўллаб давлатлар томонидан қўллаб-қувватланди. Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги доирасида ана шундай марказнинг таъсис этилишига ҳам Ўзбекистон раҳбариятининг таклифи сабаб бўлди.

Ўзбекистон ўзининг ташқи алоқаларини ҳам кўп томонлама, ҳам икки томонлама асосда ташкил этиш тарафдоридир. Бугунги кунда ер юзининг турли чеккаларида ишончли ва манфаатдор шерикларимиз бор. Уларнинг доираси мунтазам кенгайиб бормоқда. Шу ўринда Америка Қўшма Штатлари билан муносабатларимизни тилга олишимиз мумкин. Бу муносабатлар иккала давлат учун ҳам муҳим бўлган йўналишларда изчиллик билан ривожланиб бормоқда. Ўзбекистон расмий делегацияси

циясининг 2002 йилда АҚШга ташрифи, стратегик ҳамкорликни вужудга келтириш хусусида имзоланган ҳужжатлар, бир қатор халқаро анжуманларда икки давлат раҳбарининг мулоқотлари, самимий ёзишмалар ўзаро алоқалар даражаси юксаклигидан далолат беради. Дунёнинг етакчи давлати, жуда катта сиёсий, иқтисодий, ҳарбий-техникавий, интеллектуал салоҳиятта эга бўлган АҚШ билан ҳар томонлама муносабатларни ривожлантириш ва чуқурлаштириш мамлакатимиз учун муҳим аҳамиятга эга.

Европа Иттифоқи билан 1996 йилда имзоланган шериклик ва ҳамкорлик ҳақидаги шартнома 1999 йилнинг 1 июлида кучга кирди. Мамлакатимизнинг Европа давлатлари билан кенг миқёсли алоқалари учун қулай имконият вужудга келди. Табиийки, Германия, Франция, Буюк Британия каби илғор давлатларнинг демократик жамият қуриш борасидаги тажрибалари, ишлаб чиқаришдаги илғор технологиялари биз учун муҳим аҳамият касб этади.

Кейинги йилларда Шарқий ва Жануби-Шарқий Осиё мамлакатлари - Япония, Корея Республикаси, Хитой ва бошқа давлатлар билан алоқаларимиз кенгайиб бормоқда. Ўзаро манфаатли ҳамкорлигимиз самараларини қурилаётган қўшма корхоналар фаолиятида, қад кўтарётган иншоотларда, бозорларимиздаги хилма-хил маҳсулотларда кўриш мумкин.

Албатта, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигига аъзо мамлакатлар, шу жумладан, Марказий Осиё республикалари билан ҳамкорлик ташқи сиёсатимизнинг устувор йўналишларидан бири бўлиб қолмоқда. Бунга сабаб, Ҳамдўстлик мамлакатларининг ҳудудий яқинлиги ва иқтисодий жиҳатдан боғланганлигигина эмас, балки чуқур тарихий илдизлар, маданий ва маънавий алоқалар, катта тарихий давр мобайнида халқларимизнинг муштарак тақдирга эга бўлганлигидир.

Россия Федерацияси билан мустақиллик йилларида шаклланган ўзаро манфаатли ва тенг ҳуқуқли ҳамкорлик яхши самара бераётганини алоҳида таъкидлаш зарур. Икки мамлакат ўртасида дипломатик муносабатлар ўрнатилгандан (1992 йил) буён сиёсий, иқтисодий, маданий ва бошқа соҳаларда жами 150 дан ортиқ ҳужжат имзоланган. 1998 йил май ойида Ислом Каримовнинг Россияга ва ўша йил октябрида Б.Ельциннинг мамлакатимизга расмий ташрифлари, сафар давомида қабул қилинган ҳужжатлар, айниқса, 1998-2007 йилларга мўлжалланган иқтисодий ҳамкорлик тўғрисидаги шартнома ўзаро алоқаларни мустаҳкамлашда муҳим ақамиятга эга бўлди. В.Путин Президент сифатида илк сафарини Ўзбекистондан бошлагани ҳам Россия раҳбарияти мамлакатимизни ўзининг стратегик шерикларидан бири, Марказий Осиёдаги етакчи давлат деб билишидан далолат беради.

Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон ўртасида ягона иқтисодий макон ташкил этиш ҳақида имзоланган шартнома Марказий Осиё интеграцияси йўлидаги илк қадам бўлган эди. 1998 йили бу шартномага Тожикистон ҳам қўшилди. Эндиликда Давлатлараро кенгаш ишлаб турибди, ҳамдўстлик дастурларини рўёбга чиқариш бўйича ижроия қўмита, Марказий Осиё ҳамкорлик ва тараққиёт банки ташкил этилган. Мазкур интеграция халқимизнинг манфаатларига тўла мос келади, минтақамизда барқарорлик ва тинчликни мустаҳкамлашга ёрдам беради. 2000 йил 20-21 апрель кунлари Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон ва Тожикистон президентларининг Тошкентда бўлиб ўтган учрашуви чоғида имзоланган терроризмга, сиёсий ва диний экстремизмга, халқаро миқёсдаги уюшган жиноятчиликка қарши кураш юзасидан биргаликдаги ҳаракатлар тўғрисидаги шартнома бунга мисол бўла олади.

Мамлакатимиз раҳбари ўзининг «Ўзбекистон XXI аср бугунга: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари» китобида тарихни можаролар ва адоват эмас, балки халқлар ўртасида ҳамкорлик ва ишонч олга ҳаракатлантиради, деб таъкидлаган эди. Ўзбекистоннинг кенг миқёсли халқаро алоқалари ана шу фикрнинг амалий ифодасидир.)

Мудофаа ва хавфсизлик органлари тизимини ривожлантириш

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1991 йил 31 августда бўлиб ўтган навбатдан ташқари ўн иккинчи чақириқ олтинчи сессиясида қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисида”ги Баёнотида “Давлат мустақиллигини, худудий яхлитлигини, фуқароларнинг Конституциявий ҳуқуқи ва эркинликларини ҳимоя қилиш мақсадида Ўзбекистон Республикасида Мудофаа ишлари вазирлиги ва Миллий гвардия тузилди. Республика худудида жойлашган СССР Ички ишлар вазирлиги, СССР Давлат хавфсизлик комитети ҳамда Ички кўшинлари Ўзбекистон Республикаси юрисдикциясига олинади”, деб кўрсатилган эди. Бу ўша кунгича “Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг асослари тўғрисида”ги Қонун билан мустаҳкамланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1991 йил 6 сентябрдаги фармони билан Мудофаа ишлари вазирлиги ташкил этилди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1991 йил 25 октябрдаги қарорига асосан Мудофаа ишлари вазирлигининг ҳуқуқий мақоми, тузилиши ва низоми тасдиқланди.

Ўзбекистон Республикаси халқаро ҳуқуқнинг субъекти сифатида ўз армиясини тузишга қарор қилиши, мамлакат худудидаги давлат ҳарбий машинасининг барбод бўли-

шининг олдини олди, янги вужудга келган давлат хиф-сизлиги ҳимояси таъминланди.

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг вужудга келишида Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгайининг 1992 йил 14 январдаги “Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган ҳарбий қисмлар ва ҳарбий ўқув муассасалари тўғрисида” қарорининг қабул қилиниши муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Ўтган йиллар мобайнида “Мудофаа тўғрисида”, “Умумий ҳарбий мажбурият ва хизмат тўғрисида”, “Муқобил хизмат тўғрисида” ги қонувлар, Мудофаа доктринаси қабул қилинди. Кўрилган тадбирлар натижасида:

— Қуролли Кучларнинг ташкилий-сўтат тузилиши такомиллаштирилди ва унга мувофиқ ҳарбий қисмлар, муассасалар ва ҳарбий ўқув юртлари ислоҳ қилинди;

— ҳарбий билим юртлари тармоқларини кенгайтириш ва Қуролли Кучлар академиясини барпо этиш ҳисобига миллий ҳарбий кадрлар тайёрлаш мукамал тизими яратилди;

— ҳарбий хизматчилар барча тоифасининг таълим жараёни яхшиланди;

— минтақадаги геостратегик вазият ва ҳарбий-сиёсий ҳолат ҳисобга олиниб, кўшинларни жойлаштириш тизими такомиллаштирилди. Бу давлат чегараларини ҳамда халқимиз манфаатларини ишончли ҳимоя қилиш имконини яратди;

— замон талабларига жавоб бера оладиган кўшинларни барқарор бошқариш тизими барпо этилди;

— ҳарбий хизматни ташкил этишнинг инфратузилмаси яратилди.

1995 йил августида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг учинчи сессиясида қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси ҳарбий доктринаси мамлакатнинг ҳарбий соҳадаги сиёсатини белгилаб берди.

Қуролли кучлар тўла шаклланиб бўлгач, уни замон талаблари даражасида ислоҳ қилишни талаб этди. 1998-

2000 йиллар ислохотларнинг биринчи даврини ўз ичига олиб, бу даврда:

— кўшинларда тезкор бошқарувни амалга ошириш мақсадида ҳарбий округлар, чегара районлар, ички ишлар кўшинларининг ҳудудий тузилмалари тузилди;

— муҳим стратегик йўналишларда кўшин гуруҳлари ташкил этилди;

— ҳаво ҳужумидан мудофаа кўшинлари билан ҳарбий ҳаво кучлари бирлаштирилди;

— махсус операциялар кучлари батальонлари тузилди;

— жанговар қисм ва бўлинмаларнинг янги штат тузилиши жанговар ўқув машқлари жараёнида синовдан ўтказилди.

Ислохотларнинг иккинчи даври 2000-2002 йилларни ўз ичига олиб, бу даврда Мудофаа вазирлигининг Бош штаби қуроли кучлар бирлашган штабига айлантирилди;

— 2000 йил 3 февралда Миллий хавфсизлик кенгашида давлат ҳарбий сиёсатининг асосий йўналишларини белгилаб берувчи ҳарбий доктрина қайта кўриб чиқилиб, минтақадаги ҳарбий-сиёсий вазият ҳамда қуроли кучлар ислохотлари вазифаларидан келиб чиққан ҳолда Мудофаа доктринаси қабул қилинди;

— Мудофаа вазирлиги ва Бирлашган штаб вазифалари аниқ белгиланди;

— Мудофаа вазирлиги, Чегара ва Ички кўшинлар кўшилмаси ҳамда қисмларининг тубдан янги жанговар, техник, таъминот тизими жорий этилди;

— жанговар ҳаракатларни олиб бориш юзасидан асосий меъёрий ҳужжатлар, кўрсатмалар, йўриқномалар яратилди;

— сержантлар тайёрлаш мактаби ташкил этилди.

«Мудофаа тўғрисида»ги Қонунда (2001 йил 11 май) мудофаани ташкил этишнинг ҳамда Ўзбекистон Қуроли Кучларини бошқаришнинг ҳуқуқий асослари, мамлакат мудофаасини таъминлашда давлат ташкилотларининг ва-

колатлари, шунингдек, фуқароларнинг ўз-ўзини бошқариш органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва фуқароларнинг давлат мудофаасини таъминлашдаги ваколатлари белгилаб берилди.

Конституцияга ва «Мудофаа тўғрисида»ги қонунга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Президенти - Қуролли Кучлар Олий Бош қумондонидир.

Минтақадаги ҳарбий-сиёсий вазият, қуролли кучларда амалга оширилаётган ислохотлар, мамлакатимиз ёшларининг ҳарбий хизматга қизиқишини кучайтириш ҳамда давлат мудофаа қудратини янада мустаҳкамлаш мақсадида «Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида»ги Қонун (2002 йил 12 декабрь) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси сессиясида тубдан қайта ишланган асосда қабул қилинди. Қонунга кўра, ҳарбий хизматни ташкил этиш масалалари такомиллаштирилди ва унинг қуйидаги турлари жорий этилди:

- муддатли ҳарбий хизмат;
- шартнома сафарбарлик-чақирув резерв ҳарбий хизмати;
- контракт бўйича ҳарбий хизмат;
- Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари сафида ҳарбий хизматни ўтаган резервчилар хизмати.

Муддатли ҳарбий хизмат чақирилиш ёшидаги фуқароларнинг оддий аскарлар ва сержантлар таркиби лавозимларида, шунингдек, муқаддам ҳарбий хизматни ўтамаган офицерларнинг қонун ҳужжатларида белгиланган муддат мобайнида Қуролли Кучлар сафидаги мажбурий хизматидир. Муддатли ҳарбий хизмат календарь ҳисобида оддий аскарлар ва сержантлар учун 12 ой, олий ўқув юртларининг ҳарбий кафедрасида ҳарбий таълимни олмаган ёшлар учун 9 ой қилиб белгиланган. Ҳарбий хизматнинг ушбу тури муддатларини Президент Ислон Каримов ўз маърузасида асослаб берган.

Сафарбарлик-чақирув резерв ҳарбий хизмат янги хиз-

мат тури бўлиб, унга муддатли ҳарбий хизматни ўташга яроқли ҳамда чақирилиш муддатини кечиктириш ва чақирилишдан озод этилиш ҳуқуқига эга бўлмаган, бироқ Қуролли Кучлар сафига навбатдаги муддатга чақирилмаган шахслар олинади.

Сафарбарлик-чақирув резерв хизмат ҳудудий принцип асосида ойлик йиғинлар тарзида ташкил этилади ҳамда чақирилувчилар томонидан Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг махсус ҳисоб варағига пул бадаллари киритилишини назарда тутади.

Сафарбарлик-чақирув резерв ҳарбий хизмат сафига фуқаролар 27 ёшга тўлгунга қадар олинади ва ҳар йилги ҳарбий йиғинларга чақирилиши мумкин, фавқулодда вазиятлар ёки Ўзбекистон Республикасига қарши ҳарбий тажовуз рўй берган тақдирда эса ҳақиқий ҳарбий хизматга чақирилади.

Сафарбарлик-чақирув резерв ҳарбий хизмат сафига олинган шахслар тўлайдиган пул бадаллари миқдори (республикада белгиланган энг кам иш ҳақининг 25 баробари миқдорида) ва уларни тўлаш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган алоҳида низом билан белгиланади. Бу маблағлар муддатли ҳарбий хизматдаги ҳарбий хизматчиларнинг пул ва моддий таъминотини ошириш, шунингдек, сафарбарлик чақируви резервидаги ҳарбий хизмат сафига олинган шахсларнинг ҳарбий йиғинларини ўтказишга мақсадли йўналтирилган бўлади.

Сафарбарлик-чақирув резерв ҳарбий хизматни ташкил этиш ва ўташ тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг ҳарбий хизматни ўташ тартиби тўғрисидаги низом билан белгиланади.

Қуролли Кучлар ислохотларида профессионал армия ташкил этиш асосий стратегик вазифа ҳисобланади. Шу сабабли Қуролли Кучларни ташкил этишда контракт бўйича ҳарбий хизмат алоҳида аҳамиятга эга.

Президентимиз бу масалани қуйидагича баён этди: «Бундан мақсад шартнома – контракт асосидаги ҳарбий хизматни ўзи учун касб деб биладиган, ҳақиқатан ҳам оғир ва шарафли касб эгаси бўламан, деб интиладиган фуқаролардан ташкил топадиган армияни барпо этишдир.

Содда қилиб айтганда, халқ хўжалигида ҳар қандай мутахассисе, мисол учун, қишлоқ хўжалигида агроном бўладими ёки саноатда муҳандис, қурилиш соҳасида қурувчи бўладими, ўз қобилияти ва салоҳиятини қандай намоён этса, профессионал армияда хизмат қиладиган ҳарбийлар ҳам ўз касб-маҳорати ва билимини амалда шундай қўллаш имконига эга бўлсин».

Контракт бўйича хизмат қуроли кучлар сафидаги ҳақиқий ҳарбий хизматга ихтиёрийлик асосида, ҳарбий хизмат назарда тутилган вазирликлар, давлат қўмиталари ва идоралари орқали давлат билан тузиладиган контрактга биноан кирган фуқаролар бажарадиган ҳарбий хизмат туридир.

Ҳарбий хизматни касб тариқасида танлаган фуқаролар контракт бўйича ҳарбий хизматни оддий аскарлар, сержантлар ва офицерлар таркиби лавозимларида ўтайди.

Ҳарбий хизматни ўташ муддатлари ва асосий шартлари контрактда белгиланади. Айни пайтда дастлабки контракт хизматни оддий аскарлар ва сержантлар таркиби лавозимларида ўташ бўйича 3 йил, офицерлар таркиби лавозимларида ўташ бўйича 5 йил муддатга тузилади.

Олий ҳарбий таълим муассасаларининг курсантлари билан ўқиш даври келгусида уларнинг офицерлар таркиби лавозимларида ҳарбий хизматни камида 5 йил мажбурий ўташ шarti билан контракт тузилади.

Ҳарбий хизматнинг контрактда назарда тутилган муддати тугагандан кейин тарафларнинг келишуви билан бу муддат янги контракт тузиш орқали узайтирилиши мум-

кин. Контракт бўйича ҳарбий хизматни ўташ тартиби ва муддатлари Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг ҳарбий хизматни ўташ тартиби тўғрисидаги низом билан белгиланади.

Қонунда хизматнинг яна бир тури — Куролли Кучлар сафида ҳарбий хизматни ўтаган захирачилар хизмати кўрсатилган. Захирачилар хизмати ҳақиқий ҳарбий хизматни, шунингдек, сафарбарлик чақирuvi захирасидаги хизматни ўтаган оддий аскарлар, сержантлар ва офицерлар жумласидан бўлган ҳарбий хизматта мажбурлар учун Куролли Кучларнинг қўшилмалари, қисмлари ва бўлинмалари сафини уруш даврида тақозо этиладиган штатлар даражасига қадар тўлдириш, шунингдек, уруш даври тақозо этадиган тузилмаларни кучайтириш мақсадида умумий ҳарбий мажбурият асосида жорий этиладиган ҳарбий хизматдир.

Захирачилар сифатида хизматни ўтаётган ҳарбий хизматта мажбурлар тинчлик даврида, қоида тариқасида, қўшинларнинг жанговар тайёргарлигини сақлаб туриш, резервчиларнинг ҳарбий ҳисобидаги ихтисослик бўйича мажбуриятларини тинчлик ва уруш даврида бажариши учун зарур бўлган кўникмаларни сақлаб қолиш ва такомиллаштириш мақсадида ҳарбий қисмлар базасида ҳудудий принцип асосида ташкил этиладиган ҳарбий тайёргарлик бўйича ҳарбий йиғинларни ўташга жалб этилиши мумкин.

Захирачилардан уруш даврида ҳам, тинчлик даврида ҳам Ўзбекистон Республикасига қарши ҳарбий тажовуз таҳдиди ва мамлакат хавфсизлигига таҳдид бўлганида, табиий офатлар ҳамда фавқулодда вазиятлар оқибатларини бартараф этишда Ўзбекистон Республикаси Президенти фармонида биноан қўшилмалар ва қисмлар таркибида жанговар мақсадларда фойдаланиш мумкин.

Ўзбекистон Куролли кучлари такомиллашиб, ҳарбий хизматчиларимизнинг ҳарбий маҳорати ошиб бормоқда. Ўзбекистон 1995 йил июль ойида НАТОнинг «Тинчлик

йўлида ҳамкорлик» дастурига қўшилган. Бу дастур томонидан АҚШда, Қозоғистон ва Ўзбекистонда уюштирилган ҳарбий машқ офицер ва аскарларимизнинг ҳарбий техник тайёргарлигини янада кўтаришга хизмат қилди.

Мустақилликнинг дастлабки кунларида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг ташаббуси билан миллий божхона хизмати ривожига янги мазмун бағишлайдиган Ўзбекистон божхона хизмати ва тизимини барпо этиш ғояси илгари сурилди ҳамда юртбошимизнинг 1991 йил 25 октябрдаги фармонида асосан Ўзбекистон Республикаси Божхона қўмитаси ташкил этилди.

Божхона хизмати мамлакатнинг иқтисодий суверенитетини ҳимоя қиладиган энг муҳим муассасалардан бири бўлиб, у давлатнинг ташқи ва ички сиёсатини амалга оширишда устувор аҳамиятга эга. Самарали божхона назоратини таъминлаш ва республиканинг божхона ҳудудида товар айирбошлашни тартибга солиш, иқтисодиёт ривожланишини рағбатлантириш, ички бозорни ҳимоя қилиш божхона сиёсатининг асосий мақсадлари ҳисобланади.

Республикамизнинг ташқи сиёсий ва иқтисодий алоқалари ўсган сари божхона тизими ҳам, унга юклатилган вазифа ва мажбуриятлари ҳам кенгайиб борди.

Бундай шароитда божхона хизматини мустаҳкамлаш ва изчил такомиллаштириш керак эди. Ана шу мақсадда Президентнинг 1992 йил 10 августдаги фармони билан Ички ишлар вазирлиги ҳузуридаги товар-моддий бойликлар олиб чиқиб кетилиши устидан назорат қилувчи Давлат инспекцияси бош бошқармаси ва Божхона қўмитаси ташкил этилди. Шу билан бирга, мазкур фармон асосида Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва вилоятларда божхона бошқармалари ташкил этилди.

1993 йилга келиб маҳсулотнинг экспорт қилиниши импортдан ошиб кетди, республикада ташқи иқтисодий фаолиятнинг салкам 4 минг иштирокчиси, жумладан, хорижий сармоялар иштирокидаги мингдан ортиқ корхона

фаолият кўрсата бошлади. Бу вақтга келиб, Ўзбекистон божхонаси аста-секин замонавий технологиялар ва техник воситаларга эга бўлган қудратли ҳамда таъсирчан давлат тузилмасига айланди.

Бозор иқтисодиёти муносабатларининг ривожланиб бориши натижасида божхона ишини ташкил этишни такомиллаштириш, яхлит божхона сиёсатини ўтказиш, республика божхона органлари фаолиятининг тезкорлиги ва самарадорлигини ошириш, уларнинг мамлакат иқтисодий хавфсизлигини мустаҳкамлашдаги ролини кучайтириш, божхона иши соҳасида халқаро ҳамкорликни кенгайтириш мақсадида 1997 йилнинг 8 июлида Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони асосида Давлат солиқ қўмитасининг Бош божхона бошқармаси негизида Ўзбекистон Республикасининг Давлат божхона қўмитаси ташкил этилди. Миллий божхона хизматининг мақомини юксалтириш республикада божхона ишини янада такомиллаштиришдан гувоҳлик беради. Шунини алоҳида қайд этиш жоизки, айнан ана шу тарихий ҳужжат туфайли божхона органларига ҳуқуқни муҳофаза қилиш органи мақоми берилди ва унга юкланган масъулият янада оширилди. Чунки божхона тизими мустақил давлатнинг иқтисодий пойдеворларидан бири ҳисобланади.

Юртбошимиз томонидан 1997 йилнинг 8 июлида эълон қилинган мазкур Фармон божхона хизматининг ҳуқуқий асоси бўлган қатор қонунларнинг қабул қилинишига замин яратди. Ўзбекистон Республикасининг “Божхона кодекси”, “Бож таърифи тўғрисида”ги ва “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги қонунлари қабул қилинди. Мазкур қонун ҳужжатлари ривожланган давлатлар тажрибасига асосланган ҳолда, улар даражасида яратилганлигини нуфузли халқаро ташкилотлар мутахассислари эътироф этмоқда.

Бугунги кунда суверен Ўзбекистоннинг божхона хиз-

мати 13 та худудий ва Тошкент шаҳар божхона бошқармалари ҳамда “Тошкент-Аэро” иқтисослашган божхона мажмуи таркибидаги 186 та божхона пости, товарларнинг божхона расмийлаштируви амалга ошириладиган чегарадаги 127 та ва 59 та ташқи иқтисодий фаолият постини ўз ичига олади.

Божхона хизматининг шаклланиш босқичида кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш, малакасини ошириш ташкил этилди. 1994 йилда Ўзбекистон Республикаси Бош божхона бошқармаси таркибида Ўқув марказининг ташкил топиши божхона мутахассислари тайёрлашда қўйилган муҳим қадам бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 22 майдаги “Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона кўмитаси органлари учун кадрлар тайёрлаш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги қарорининг қабул қилиниши Юртбошимиз ва ҳукуматимиз томонидан ушбу соҳага катта эътибор қаратилаётганидан далолат беради. Мазкур қарор асосида Олий ҳарбий божхона институтининг ташкил этилиши эса божхона тизими учун замон талабларига жавоб бера оладиган етук мутахассислар тайёрлаш имкониятини яратди.

Олий ҳарбий божхона институтининг “Қайта тайёрлаш ва малака ошириш” факультетида бугунги кунга қадар 555 та ходим малака оширди, 84 та ходим қайта тайёргарлик курсларида таҳсил олди, божхона тизимига янги қабул қилинган 127 та ходим бошланғич тайёргарлик курсини битирди.

Ўзбекистон божхонаси бугунги кунда Жаҳон божхона ташкилоти, Европа иқтисодий комиссияси, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг гиёҳванд моддалар ва уюшган жиноятчиликка қарши кураш дастури, Автомобиль транспорти халқаро иттифоқи, Атом энергетикаси бўйича халқаро агентлик, Халқаро валюта жамғармаси, Осие тараққиёт банки, Европа тараққиёт ва тикланиш банки, Жаҳон

банки, Корея ва Япония халқаро ҳамкорлик агентликлари, Иқтисодий ҳамкорлик ташкилоти ва бошқа қатор нуфузли халқаро ва минтақавий ташкилотлар билан ҳамкорлик қилиб келмоқда.

Бугунги кунда Ўзбекистон божхонаси жаҳон ҳамжамиятида ўзининг муносиб ўрнига эга бўлиб бормоқда. Жаҳон божхона ташкилоти билан амалга оширилаётган ҳамкорлик фикримизнинг яққол далилидир. Мамлакатимиз ушбу нуфузли ташкилотга 1992 йил 28 июлдан бошлаб ҳақиқий аъзо бўлди. 160 дан зиёд мамлакатни ўз ичига олган бу халқаро ташкилотнинг меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлари Ўзбекистон Республикаси Божхона кодексини ишлаб чиқишда андоза бўлиб хизмат қилди. Айти пайтда Давлат божхона қўмитаси Жаҳон божхона ташкилотининг сиёсий ҳайъати, техник қўмитаси сессиялари кенгашида фаол иштирок этиб келмоқда, 2000 йилнинг июль ойида эса Ўзбекистон унинг Молия қўмитасига аъзо этиб сайланди.

МУНДАРИЖА

Кириш..... 3

Ўзбекистон — жаҳон сиёсати ва халқаро муносабатларнинг фаол иштирокчиси..... 4

Ўзбекистон манфаатини ҳимоя этиш — ташқи сиёсатимизнинг асосий мақсади..... 16

Мудофаа ва хавфсизлик органлари тизимини ривожлантириш..... 24